

MỘT SỐ Ý KIẾN VỀ SỰ THỂ HIỆN QUAN ĐIỂM XÂY DỰNG VÀ HOÀN THIỆN NHÀ NƯỚC PHÁP QUYỀN XÃ HỘI CHỦ NGHĨA VIỆT NAM KHI BỔ SUNG, PHÁT TRIỂN CƯƠNG LĨNH XÂY DỰNG ĐẤT NƯỚC TRONG THỜI KỲ QUÁ ĐỘ LÊN CHỦ NGHĨA XÃ HỘI

VÔ KHÁNH VINH*

Hiện nay một số cơ quan và tổ chức hữu quan đang tổ chức hội thảo, tọa đàm, trao đổi về những định hướng và nội dung bổ sung, phát triển Cương lĩnh xây dựng đất nước trong thời kỳ quá độ lên chủ nghĩa xã hội. Bài viết này xin nêu ra một số ý kiến về cần phải thể hiện như thế nào quan điểm xây dựng và hoàn thiện Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam khi bổ sung, phát triển Cương lĩnh xây dựng đất nước trong thời kỳ quá độ lên chủ nghĩa xã hội.

1. *Trước hết*, theo chúng tôi cần xác định rõ hơn và khẳng định quan điểm tiếp cận *chính thể, hệ thống* ở tâm Cương lĩnh về quan điểm xây dựng Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam của nhân dân, do nhân dân và vì nhân dân trong bổ sung, phát triển Cương lĩnh năm 1991. Điều đó có nghĩa rằng cần có cách tiếp cận rộng hơn trong việc bổ sung, phát triển quan điểm

---

* GS. TS. Viện Khoa học xã hội Việt Nam.

về xây dựng và hoàn thiện Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam của nhân dân, do nhân dân, vì nhân dân. Cụ thể là:

- Nên đặt quan điểm xây dựng và hoàn thiện Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam trong mối liên hệ chỉnh thể, hệ thống, chặt chẽ với các quan điểm khác được thể hiện trong Cương lĩnh. Bởi lẽ, nếu xét một cách tổng thể thì mọi vấn đề về Nhà nước hầu như đều liên quan đến những vấn đề lớn được thể hiện trong Cương lĩnh. Do vậy, quan điểm đó cần phải được đặt trong mối liên hệ với các quan điểm khác và những vấn đề mang tính Cương lĩnh về Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa phải được lồng ghép đúng mức độ cần thiết trong mối quan hệ với phát triển kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa, với xây dựng, củng cố và phát triển xã hội dân sự định hướng xã hội chủ nghĩa, với phát triển con người và quyền con người, với phát triển xã hội và quản lý phát triển xã hội, phát triển văn hoá và đặc biệt trong mối quan hệ với Đảng Cộng sản Việt Nam.

- Nên đặt những nội dung mang tính Cương lĩnh của quan điểm xây dựng và hoàn thiện Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam trong mối quan hệ lôgic, hệ thống của tự bản thân Nhà nước pháp quyền. Tức là nên xác định nội dung nào cần được nói trước, những nội dung nào cần được nói sau, thứ tự trước sau của những nội dung đó theo lôgic của quan điểm về Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa.

Trong Cương lĩnh năm 1991, những nội dung của quan điểm xây dựng và hoàn thiện Nhà nước xã hội chủ nghĩa, Nhà nước của nhân dân, do nhân dân và vì nhân dân chưa hoàn toàn được thể hiện theo cách tiếp cận nói trên, do vậy chúng tôi cho rằng nên bổ sung, phát triển theo cách tiếp cận nói trên sẽ lôgic hơn, rõ hơn.

2. Thứ hai, theo chúng tôi nên xác định rõ hơn, hệ thống hơn mức độ thể hiện những nội dung của quan điểm về Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam của nhân dân, do nhân dân, vì nhân dân trong Cương lĩnh được bổ sung, phát triển. Bởi lẽ, trong Cương lĩnh 1991 những nội dung thuộc quan điểm nói trên chưa được thể hiện rõ và chưa có tính hệ thống cao. Bởi vậy, chúng tôi cho rằng nên xác định rõ ba mức độ thể hiện những nội dung của quan điểm nói trên như sau:

- Một là, cần đánh giá việc xây dựng và hoàn thiện Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam với tư cách là một bài học lớn của thực tiễn cách mạng nước ta (mục I trong Cương lĩnh). Câu hỏi đặt ra là vấn đề đó có “đủ tâm” là bài học hay chưa thì theo chúng tôi là “đủ tâm”. Bởi lẽ, cần nhận thức và đánh giá quan điểm này trong suốt cả quá trình cách mạng Việt Nam từ lý tưởng, chủ trương, chính sách lớn cho đến hiện thực trên phương diện lý tưởng, bản chất, tổ chức thực hiện và hiện thực Nhà nước ta qua các giai đoạn

phát triển khác nhau của cách mạng Việt Nam, những thành tựu lớn về xây dựng và hoàn thiện Nhà nước xã hội chủ nghĩa Việt Nam nói chung và Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam trong sự nghiệp đổi mới vừa qua, đặc biệt trước và từ khi tư tưởng Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam được thể hiện trong các văn kiện của Đảng, trong Hiến pháp nước ta. Nhưng ở mức độ bài học, cũng không nên thể hiện với tư cách bài học “riêng có” của xây dựng Nhà nước mà cần đặt bài học này ở mức độ rộng lớn hơn trong mối quan hệ với những đổi mới và thành công của quá trình phát triển đất nước, trong mối quan hệ với những bài học khác: nắm vững ngọn cờ độc lập dân tộc và chủ nghĩa xã hội; sự nghiệp cách mạng là của nhân dân, do nhân dân và vì nhân dân; không ngừng củng cố và tăng cường đoàn kết; kết hợp sức mạnh dân tộc với sức mạnh thời đại; sự lãnh đạo đúng đắn của Đảng là nhân tố hàng đầu bảo đảm thắng lợi của cách mạng Việt Nam. Bởi vì, Nhà nước ta ra đời và tồn tại không phải cho tự bản thân nó mà cho sự phát triển xã hội, trong hệ thống chính trị, trong mối quan hệ với các tổ chức chính trị - xã hội, với các tổ chức xã hội (hoặc nói cách khác trong mối quan hệ với xã hội dân sự). Trên tất cả các phương diện đó, xét về chiều dài lịch sử hình thành và phát triển và những thành tựu đã đạt được thì có đầy đủ cơ sở nhận thức, lý luận, thực tiễn để tổng kết thành một trong những bài học kinh nghiệm của quá trình cách mạng Việt Nam.

- Hai là, nhận thức và xác định rõ *những nội dung mang tính định hướng ở tầm Cương lĩnh* thuộc quan điểm xây dựng và hoàn thiện Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam trong quá trình xây dựng chủ nghĩa xã hội ở nước ta (mục II trong Cương lĩnh).

Ở mức độ này, với tầm khái quát nhất cần khẳng định quan điểm xây dựng và hoàn thiện Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam của nhân dân, do nhân dân, vì nhân dân với tư cách là một trong những trụ cột, một trong những chủ thể, một trong những phương hướng cơ bản mang tính triết lý của quá trình xây dựng chủ nghĩa xã hội và bảo vệ tổ quốc ở nước ta (theo cách thể hiện trong Cương lĩnh là của quá độ lên chủ nghĩa xã hội ở nước ta). Vấn đề đặt ra ở đây là những nội dung gì của quan điểm xây dựng và hoàn thiện Nhà nước pháp quyền cần được nêu ra và ghi nhận ở tầm Cương lĩnh bổ sung, phát triển. Xét ở tầm Cương lĩnh chúng tôi cho rằng có những nội dung sau đây:

- Khẳng định rõ hơn *tính pháp quyền, tính hợp hiến và tính chính đáng* trong tổ chức và hoạt động của Nhà nước ta; thể hiện rõ hơn luận điểm xác định rõ giới hạn, phạm vi hoạt động của Nhà nước trong mối quan hệ với các chủ thể của kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa, với các chủ thể của xã hội dân sự định hướng xã hội chủ nghĩa. Nói cách khác, Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam cần làm gì theo vai trò, chức năng, nhiệm vụ của mình là có hiệu quả nhất, còn phạm vi nào thuộc về các chủ thể của thị

trường, phạm vi nào thuộc về các chủ thể của xã hội dân sự. Quá trình đổi mới đất nước ta thời gian qua và kinh nghiệm mang tính phổ biến trong quá trình phát triển của các nước trên thế giới đã chứng minh điều đó là cần thiết.

- Khẳng định *vai trò và trách nhiệm chính trị* của Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam trong quá trình xây dựng chủ nghĩa xã hội và bảo vệ tổ quốc Việt Nam xã hội chủ nghĩa. Điều này có ý nghĩa quan trọng mang tính Cương lĩnh, bởi lẽ Nhà nước là chủ thể chính của quá trình phát triển đất nước, có trách nhiệm quản lý xã hội phát triển bền vững, ổn định, hài hoà, thể chế hoá đường lối, chủ trương, chính sách của Đảng thành pháp luật và tổ chức thực hiện trong thực tiễn, bảo đảm quyền và lợi ích của con người...

- Khẳng định *bản chất, nền tảng của bản chất, các đặc trưng cơ bản, chức năng, nhiệm vụ chiến lược* của Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam. Đó là Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam thể hiện ý chí mang tính quyền lực, nguyện vọng, lợi ích của nhân dân. Tức là Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa *hiện thực* của nhân dân, do nhân dân, vì nhân dân.

- Khẳng định và ghi nhận rõ ràng hơn, sâu sắc hơn, toàn diện và đầy đủ hơn *nguyên tắc tổ chức và thực hiện quyền lực của nhân dân, quyền lực của Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam*. Ở đây có hai vấn đề mang tính Cương lĩnh cần được nhận thức và xác định rõ hơn là: 1) Cần thể hiện rõ hơn mối quan hệ, phạm vi, phương thức thực hiện quyền lực của nhân dân và quyền lực của Nhà nước pháp quyền được nhân dân uỷ quyền thể hiện và thực hiện; 2) Nguyên tắc tổ chức và thực hiện quyền lực của Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam.

Về vấn đề thứ nhất, cần phân biệt và khẳng định quan điểm mang tính Cương lĩnh là mức độ, phạm vi quyền lực và phương thức thực hiện quyền lực do nhân dân uỷ quyền cho Nhà nước thay mặt nhân dân thể hiện và thực hiện và mức độ, phạm vi quyền lực mà nhân dân trực tiếp thực hiện.

Về vấn đề thứ hai, cần nhận thức và ghi nhận rõ hơn quan điểm quyền lực nhà nước là thống nhất, có sự phân công quyền lực, có sự phối hợp quyền lực theo hướng cân bằng hơn, hài hoà hơn giữa các phạm vi của quyền lực theo chiều ngang. Điều đó có nghĩa rằng cần phải xác định rõ hơn, sâu hơn, toàn diện hơn vai trò, vị trí, các phạm vi của quyền lực nhà nước và cần phải có sự cân bằng nhiều hơn nữa giữa các phạm vi của quyền lực nhà nước (quyền lập pháp, quyền hành pháp, quyền tư pháp). Hiện nay, từ quan điểm được thể hiện đến hiện thực, trong các phạm vi quyền lực thì quyền tư pháp xét trên phương diện vị thế quyền lực, chức năng quyền lực, tổ chức thực hiện chức năng quyền lực đến tính quyền lực của các quyết định do quyền tư pháp đưa ra còn quá yếu. Vì vậy, trong bổ sung và phát triển Cương lĩnh 1991, nên thể

hiện nhiều hơn nữa quan điểm tăng cường quyền tư pháp theo hướng cân bằng hài hoà hơn trong mối quan hệ với quyền lập pháp, quyền hành pháp và đặc biệt với quyền hành pháp. Tự bản thân quyền lực nhà nước nói chung và xu hướng vận động của nó cũng như việc phân công, phối hợp giữa các phạm vi quyền lực nhà nước, tất yếu đòi hỏi phải có việc kiểm soát, giám sát từ bên ngoài đối với quyền lực nhà nước; kiểm soát, giám sát trong nội bộ của hệ thống các cơ quan thực hiện các phạm vi quyền lực; kiểm soát, giám sát lẫn nhau giữa các cơ quan được phân công thực hiện các phạm vi quyền lực. Lý luận và thực tiễn tổ chức thực hiện quyền lực trong lịch sử và hiện tại trên phạm vi quốc tế đã khẳng định điều đó. Do vậy, chúng tôi cho rằng, nên ghi nhận *quan điểm kiểm soát, giám sát quyền lực và xây dựng cơ chế kiểm soát, giám sát quyền lực* trong bổ sung và phát triển Cương lĩnh năm 1991.

Tiếp đến cũng nên thể hiện rõ hơn cả phương diện phân công quyền lực theo chiều dọc và mối quan hệ quyền lực theo chiều dọc, tức là quyền lực Trung ương và quyền lực địa phương. Về cơ bản, ở những quốc gia liên bang thì việc phân công quyền lực theo chiều dọc giữa liên bang và các bang nhiều hơn, ở những quốc gia đơn nhất thì việc phân công quyền lực theo chiều dọc giữa Trung ương và các đơn vị hành chính lãnh thổ ít hơn và trong một số quốc gia không có sự phân công quyền lực theo chiều dọc mà chỉ có việc phân cấp thẩm quyền quản lý cả theo chiều ngang lẫn theo chiều dọc. Việt Nam là một trong những quốc gia không có sự phân công quyền lực theo chiều dọc mà chỉ có sự phân cấp quản lý theo chiều dọc. Quan điểm và thực tiễn đó là hoàn toàn đúng đắn đã được lịch sử phát triển đất nước từ năm 1945 đến nay khẳng định, do vậy trong bổ sung, phát triển Cương lĩnh 1991 lần này nên thể hiện rõ hơn, sâu hơn quan điểm này. Nhưng ở đây cũng cần phân biệt rõ giữa phân công quyền lực và phân công quản lý, điều hành, trong đó có sự phân cấp trong quản lý, điều hành. Theo chúng tôi, nên chăng vấn đề này cũng cần được thể hiện rõ trong bổ sung, phát triển Cương lĩnh 1991.

- Cần xác định và khẳng định rõ hơn, đầy đủ hơn quan điểm về *giá trị, vai trò, bản chất, đặc trưng* (thuộc tính) của Hiến pháp và luật trong đời sống xã hội theo hướng đề cao đúng tầm giá trị và vai trò tối thượng của Hiến pháp và luật trong tổ chức đời sống xã hội, trong nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa, trong tổ chức và hoạt động của Nhà nước nói chung, của các cơ quan nhà nước, của cán bộ, công chức, viên chức nói riêng. Theo logic đó nên bổ sung vào Cương lĩnh 1991 luận điểm “*Nhà nước, các cơ quan nhà nước, các công chức, viên chức nhà nước chỉ được làm những gì pháp luật quy định; công dân được làm những gì pháp luật không cấm*”.

3. Ba là, xác định rõ những định hướng nội dung lớn về xây dựng và hoàn thiện Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam (mục III trong Cương lĩnh).

Ở mức độ này, cần xác định rõ những vấn đề mang tính Cương lĩnh trong việc xây dựng và hoàn thiện bộ máy nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa; xây dựng và hoàn thiện hệ thống pháp luật trong quá trình xây dựng chủ nghĩa xã hội ở nước ta (hay nói như cách thể hiện trong Cương lĩnh 1991 là trong quá độ lên chủ nghĩa xã hội ở nước ta).

Ở tầm Cương lĩnh, chúng tôi cho rằng cần xác định rõ những định hướng xây dựng và hoàn thiện *các cơ quan lập pháp, các cơ quan hành pháp, các cơ quan tư pháp, các cơ quan kiểm soát và giám sát quyền lực, các tổ chức tự quản xã hội theo hướng nâng cao chất lượng và hiệu quả hoạt động*; xây dựng và hoàn thiện hệ thống pháp luật có chất lượng trên các phương diện: *hệ thống văn bản luật, hệ thống các tổ chức, thiết chế xây dựng và thực thi pháp luật, hệ thống đào tạo luật, nâng cao ý thức và văn hoá pháp luật cho cán bộ và nhân dân*(**).

Chú thích

** Bài đã đăng trên Tạp chí *Nhà nước và Pháp luật*, số 3/2009.